

ОБЛІК. АНАЛІЗ. АУДИТ

ACCOUNTING. ANALYSIS. AUDIT

УДК 504+332.122

ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ В УКРАЇНІ

І.О. Пригара

Сумський державний університет, Суми, Україна

Пригара І.О. Формування ринку екологічного аудиту в Україні.

У даній статті встановлено сутність формування ринку екологічного аудиту в Україні та висвітленні пріоритетні напрямки і інструменти його реалізації.

Ключові слова: ринок екологічного аудиту, інституційне підґрунття, передумови, сценарій формування

Пригара И.А. Формирование рынка экологического аудита в Украине.

В данной статье установлено сущность формирования рынка экологического аудита в Украине и выделены приоритетные направления и инструменты его реализации.

Ключевые слова: рынок экологического аудита, институциональное обоснование, предпосылки, сценарий формирования

Prygara I.O. Formation market environmental audit in Ukraine.

This article established the essence of market formation environmental audit in Ukraine and highlight priorities and instruments of its implementation.

Keywords: market environmental audit, institutional subsoil conditions, the script formation

Зростання та перевищення антропогенного і техногенного навантаження на навколишнє природне середовище в Україні порівняно з відповідними показниками у розвинених країнах світу сигналізує про пошук та реалізацію дієвих механізмів природоохоронної діяльності. Недосконала нормативно-правова база, низький рівень стимулювання відповідного бізнес-середовища в напрямі формування ринку екологічного аудиту, ігнорування зарубіжного досвіду екоаудитування є одними з основних суб'єктивних причин збільшення сучасних екологічних проблем держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В Україні питаннями розроблення теорії і методології екологічного менеджменту і аудиту присвячені праці відомих наукових шкіл: одеської, сумської, київської, львівської тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження

На сьогодні нез'ясованим залишається факт формування ринку екологічного аудиту. Проблемними питаннями, що пов'язані зі створенням ринку екологічного аудиту в Україні, є:

- уникання обов'язкового екологічного аудиту поєднується з випадками формального проведення обов'язкового екологічного аудиту при приватизації держмайна;
- низька якість звітів про екологічний аудит. У зв'язку з відсутністю доступу до екологічної інформації, отриманої за результатами проведення обов'язкових екологічних аудитів, а також зразків звітів, зокрема тих, що фінансувались з держбюджету, екологічні аудиторі не мають змоги їх обговорити з метою покращення якості звітів;
- нерегульованість низки питань (щодо екологічного аудиту територій; відповідальності за попереднє забруднення навколишнього середовища та потенційний майбутній екологічний збиток при зміні власника; формування цін на проведення обов'язкового екологічного аудиту) та нерегульованість визначень і норм (відсутні норми, які визначають заборони на здійснення екологічного аудиту щодо господарсь-

- ких об'єктів тими юридичними особами, які мають акції цих об'єктів або у іншій формі мають безпосереднє відношення до них; термін дії висновку екологічного аудиту, його основні положення та порядок оскарження; відсутні норми, які визначають порядок урегулювання спорів у галузі екологічного аудиту);
- відсутність доступної централізованої системи збереження інформації щодо екологічного стану територій спричинює певні труднощі в проведенні екологічного аудиту;
 - ускладненість доступу до дозвільних документів в центральних та місцевих органах державного регулювання та контролю, у випадку необхідності підтвердження або отримання копій дозволів, сертифікатів, актів тощо під час проведення екологічних аудитів;
 - відсутність методичного забезпечення, яке б враховувало галузеві особливості технологічних процесів, використання сировини (матеріалів), енергоносіїв тощо;
 - недосконалість законодавства України з питань екологічного аудиту (відповідальності за попередні забруднення і попередження виникнення аварійних ситуацій на об'єкті; відсутність переліку об'єктів, які становлять підвищену екологічну небезпеку);
 - неузгодженість термінології, яка використовується в Законі «Про екологічний аудит» і ДСТУ як у частині основних понять і визначень, так і у регламентуванні деяких вимог (наприклад, вимог до екологічних аудиторів).

Зазначене доводить, що на сьогодні ринок екологічного аудиту поки що формується стихійно без активного втручання держави. Причинами такого становища є те, що по-перше екологічний аудит не «вмонтовано» в існуючу регуляторну та сертифікаційну політику; по-друге – в законодавстві відсутні будь-які стимули для активізації розвитку ринку екологічних послуг; по-третє, в державі відсутня цілісна програма розвитку екологічного аудиту суб'єктів господарювання, моніторингу та інформування з цих питань.

Таким чином, на наш погляд, сутність екологічного аудиту полягає не у виявленні і, тим більше, не у статистичній констатації фактів зловживань, а насамперед у здійсненні превентивних заходів щодо попередження та припинення порушень норм законодавчих актів. Саме ця ключова місія – попереджувальна та консультативна – відводиться екологічному аудиту.

Глобальна екологічна катастрофа висунула на передній план проблему сталого розвитку світового співтовариства. Особливо актуально це для України, вся територія якої є зоною екологічного лиха.

Зараз йде реформування економіки нашої країни, трансформація її в напрямку до екологічної безпеки на засадах сталого розвитку. Настав час наблизити систему екологічного менеджменту до первинної виробничо-господарської ланки – до

підприємства. Треба провести екологічну інвентаризацію кожного підприємства, у першу чергу тих, що приватизуються. У міжнародній практиці така екологічна інвентаризація, оцінка одержали назву «екологічний аудит», який став невід'ємною підсистемою екоменеджменту на макро- і мікрорівнях господарювання.

Екологічний аудит в ринкових умовах має свої особливості. Перш за все, така діяльність здійснюється на межі інших напрямків: екологічних, природоохоронних, інвестиційних, господарських. Крім того, екоаудит спрямований на збалансування загальнодержавної екологічної політики з політикою господарюючого суб'єкта, що забезпечує як конкурентоспроможність його продукції, так і захист навколишнього природного середовища, тобто погодження макро- і мікрорівнів екобезпеки життєдіяльності.

Огляд міжнародної практики в сфері екологічного аудиту свідчить, що сьогодні інституційне підґрунтя розвитку екологічного аудиту в Україні є достатньо недосконалим.

Адаптація європейських та міжнародних норм екологічного аудиту йде дуже повільно і не значна кількість інституційних утворень, метою діяльності яких є організація, планування, координація, моніторинг процесу формування ринку екологічного аудиту відповідно до вимог законодавства ЄС, на жаль, не є запорукою ефективності цього процесу, оскільки сприяє розпорошенню фінансових, організаційно-технічних, методичних, кадрових можливостей. Зважаючи на те, що час можливого вступу України до ЄС поки що не визначений, а процес адаптації міжнародних екологічних вимог в практику природокористування в Україні є конче витратним, є доцільним на національному рівні поширювати практику державної підтримки.

В зв'язку з вищезазначеним, Україна матиме більше переваг та перспектив, якщо застосує ініціативний підхід до розробки концепції екологічного аудиту, зокрема адаптує інноваційну еколого-економічну політику ЄС, виходячи з національних умов та завдань.

На основі аналізу еволюції понятійного апарату, нами наведено обґрунтування основних концептуальних підходів формування ринку екологічного аудиту в Україні (рис. 1).

Згідно з існуючою парадигмою його розвитку пропонується орієнтуватися на такі принципи:

- пріоритетності екологічної безпеки;
 - консенсусу з бізнес-сектором;
 - партнерської відповідальності та взаємодії;
 - дольового інвестування програм з екоаудиту.
- При орієнтації на вищенаведені принципи необхідно враховувати наступні основні завдання екологічного аудиту:
- обґрунтування екологічної стратегії і політики підприємства;
 - визначення пріоритетів при плануванні природоохоронної діяльності підприємства;

- перевірка дотримання суб'єктом господарської діяльності природоохоронного законодавства;
- розроблення рекомендацій щодо зниження ризику виникнення надзвичайних екологічних ситуацій;
- послуги, пов'язані з підвищенням ефективності регулювання впливів на навколишнє середовище;
- послуги, пов'язані з розвитком системи виробничого екологічного моніторингу і управління;
- розроблення рекомендацій і пропозицій з екологічної освіти персоналу;

- консультування з питань природоохоронного законодавства, інформаційне обслуговування та інші послуги.

Необхідність застосування екологічного аудиту є особливо очевидною в процесі приватизації державних підприємств, аудиті нерухомості, технологічних процесів і виробництв, установленні відповідальності за екологічні збитки, у системі екологічного страхування, при розгляді заявок на видавання ліцензій для екологічного обґрунтування інвестиційних проектів тощо [4].

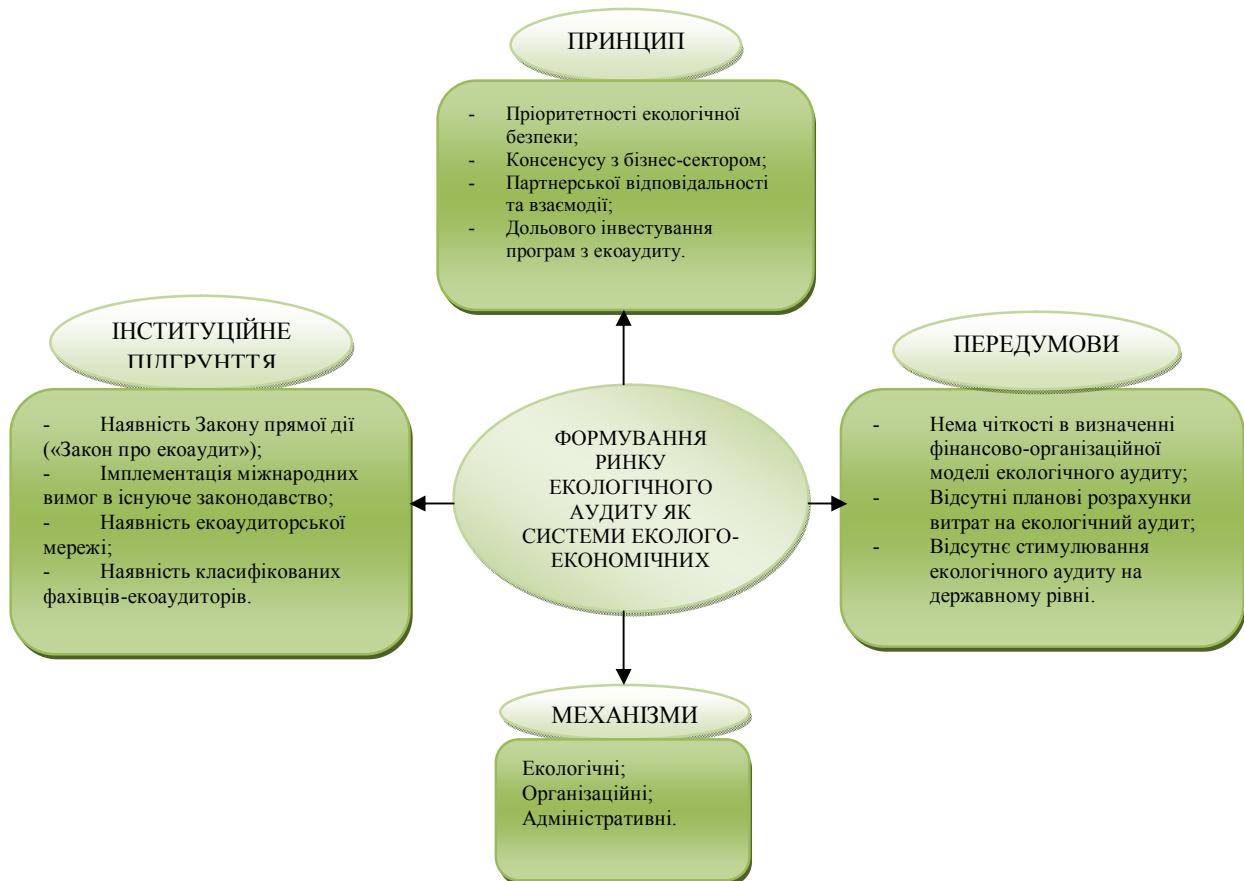

Рис. 1. Концептуально-організаційні засади формування ринку екологічного аудиту

Аналіз динаміки показників, що відображають процес формування ринку екологічного аудиту в Україні (рис. 2) свідчить, що вирішальною умовою ефективного його розвитку є цілісність з екологічним управлінням на рівні підприємств, корпорацій, галузей. Системна цілісність екологічного управління й екоаудиту – один із принципів сталого розвитку, який реалізовано в ЄС у вигляді європейського регламенту EMAS – системи екологічного управління й аудиту. EMAS ґрунтується на принципі «забруднювач і користувач платить», тобто компенсації економічної шкоди, завданої навколишньому природному середовищу за рахунок винуватця в завданні такої шкоди.

Таким чином, екологічний аудит слід розглядати як початок процесу екологізації виробництва,

тобто переходу від нестійких моделей виробництва і споживання до екологічно збалансованих і чистих моделей. При цьому екологічний аудит слугує мірилом щодо розподілу відповідальності за завдану довкіллю шкоду між структурними підрозділами.

З огляду на вищезазначене, основні напрями імплементції процедур екологічного аудиту повинні бути згруповані наступним чином:

- перша група (екологічна) – дотримання і виконання екологічних нормативів у відповідності з законодавством та внутрішньогосподарськими вимогами, визначення рівня екологічності суб'єкта економічної діяльності, функціону-

вання системи екологічного управління;
отримання екологічного сертифікату;

— друга група (економічна) – виконання фінансово-економічних зобов'язань та сплата обов'язкових платежів.

Рис. 2. Сценарій формування ринку екологічного аудиту в Україні

Згідно з існуючою парадигмою його розвитку пропонується орієнтуватися на такі принципи:

- пріоритетності екологічної безпеки;
- консенсусу з бізнес-сектором;
- партнерської відповідальності та взаємодії;
- дольового інвестування програм з екоаудиту.

Аналіз динаміки показників, що відображають процес формування ринку екологічного аудиту в Україні (рис. 2) свідчить, що вирішальною умовою ефективного його розвитку є цілісність з екологічним управлінням на рівні підприємств, корпорацій, галузей. Системна цілісність екологічного управління й екоаудиту – один із принципів сталого розвитку, який реалізовано в ЄС у вигляді європейського регламенту EMAS – системи екологічного управління й аудиту. EMAS ґрунтується на принципі «забруднювач і користувач платить», тобто компенсації економічної шкоди, завданої навколишньому природному середовищу за рахунок винуватця в завданні такої шкоди.

Таким чином, екологічний аудит слід розглядати як початок процесу екологізації виробництва, тобто переходу від нестійких моделей виробництва і споживання до екологічно збалансованих і

чистих моделей. При цьому екологічний аудит слугує мірилом щодо розподілу відповідальності за завдану довікільню шкоду між структурними підрозділами.

З огляду на вищезазначене, основні напрями імплементації процедур екологічного аудиту повинні бути згруповані наступним чином:

- перша група (екологічна) – дотримання і виконання екологічних нормативів у відповідності з законодавством та внутрішньогосподарськими вимогами, визначення рівня екологічності суб'єкта економічної діяльності, функціонування системи екологічного управління; отримання екологічного сертифікату;
- друга група (економічна) – виконання фінансово-економічних зобов'язань та сплата обов'язкових платежів.

Обґрунтовано, що еколого-економічний аудит має розглядатися як один з сучасних управлінських інструментів, який дозволяє ефективно регулювати еколого-економічні відносини з дотримання вимог екологічної безпеки суб'єктом економічної діяльності.

Разом з тим, порівнюючи норми права екологічної безпеки України з нормами країн з розвинутою та сучасною екологізованою економікою, робиться висновок, що одним з основних недоліків вітчизняної системи еколого-економічного контролю є нерозробленість ключових екологічних критеріїв та показників (за міжнародними стандартами), а звідси – й відсутність новітніх підходів щодо формування ринку екологічного аудиту. Зазначено, що ця проблема призводить до непрозорості (неможливості правильно оцінити) екологічної складової господарської діяльності економічного суб'єкта в Україні.

Таким чином, формування системи екологічного аудиту в Україні повинно базуватися на наступних підходах:

- активізація інституційних важелів (законодавства, інфраструктурного забезпечення моніторингу та системи навчання);
- розробка сценарної моделі розвитку екологічного аудиту одночасно на всіх ієрархічних рівнях (локальному, регіональному та національному);
- залучення до процесу розвитку ринку екологічного аудиту підприємницьких структур та формування на цій основі відповідного бізнес-середовища;
- забезпечення імплементації зарубіжного досвіду в сфері екологічного аудиту в практиці управлінських рішень;
- поширення та пропаганда процедур екологічного аудиту та налагодження постійного моніторингу за їх впровадженням.

Висновки

Список літератури:

1. Guidelines for quality and/or environmental management systems auditing. International standard ISO 19011 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.iso.staratel.com/ISO19011/Doc/ISO190112002/ISO19011_eng.pdf
2. Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс] : Нормативні акти. – 2012. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/content/category/291>
3. Пригара І.О. Розробка екологічних товарів як один з етапів життєвого циклу товарів / І.О. Пригара // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. - Черкаси: ЧДТУ, 2008. – Вип. 20. – С. 140-141.
4. Галушкіна Т.П. «Зелений» вектор розвитку економіки України / Т.П. Галушкіна // Економіст. – 2011. - № 11. – С. 4-7.
5. Галушкіна Т.П. Еколого-збалансовані пріоритети розвитку територій: концептуальні засади та організаційний механізм / Т.П. Галушкіна, Л.М. Грановська. – Херсон: В-во ХДУ, 2009. – 372 с.

Надано до редакції 7.11.2012

Пригара Ірина Олександрівна / Iryna O. Prygara
Lugina_irina@mail.ru

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Формування ринку екологічного аудиту в Україні [Електронний ресурс] / І.О. Пригара // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2012. – № 3-4(4-5). – С. 84-88. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/n4-5.html>